

Jordbruksutskottets betänkande

1983/84:34

om viss radiobiologisk forskning

Motion

Yrkande

I motion 1983/84:2594 av Börje Stensson och Lars Ernestam (båda fp) yrkas att riksdagen måtte besluta att anslå 1 milj. kr. för budgetåret 1984/85 till Stockholms universitet alternativt strålskyddsinstitutet för att finansiera verksamheten vid enheten för radiologisk onkologi.

Motivering

Motionärerna anför att regeringen enligt uttalanden från jordbruksministern i årets budgetproposition inte längre ämnar beräkna medel för enheten för radiologisk onkologi vid Stockholms universitet under anslaget H 18 Strålskyddsforskning. Verksamheten vid nämnda enhet har hittills delvis finansierats genom avgifter från kärnkraftsproducenterna. Förslaget framfördes så sent att Stockholms universitet och UHÄ inte haft möjlighet att i vederbörlig ordning bereda frågan om den resursförändring som detta medför för universitetet. Detta innebär att om inte erforderligt belopp kan ställas till enhetens förfogande på annat sätt måste verksamheten skäras ned i motsvarande grad fr. o. m. budgetåret 1984/85. Detta skulle resultera i en halvering av forskningsgruppen jämte bortfall av alla materiella resurser (till djurhållning m. m.).

Enheten för radiologisk onkologi sysslar med uppkomsten av tumörer. Risken för tumörer är grundläggande för våra skyddsnormer, såväl när det gäller strålning som för en rad kemiska ämnen. Detta beror på att tumörer ofta visat sig kunna uppstå i människan efter lägre doser resp. koncentrationer än vad som fordras för att åstadkomma andra, mer akuta skador. För att kunna värdera en strålrisk fordras kännedom om hur andra faktorer som miljöpåverkan, levnadssätt, kostvanor etc. kan inverka på strålningens tumörframkallande förmåga. Sådan kunskap är naturligtvis speciellt viktig vid bedömningar av de mycket låga stråldosernas verkan. Verksamheten vid enheten har därför i hög grad koncentrerats på studier hur framför allt åldern (fosterrisker), kön, hormonbalans, ärftlighet och immunförsvar kan påverka tumöruppkomsten i djur efter bestrålningar. Cancerkommittén har i en skrivelse till jordbruksministern framhållit betydelsen av att vi i vårt land kan bibehålla en sakkunskap och experimentell erfarenhet inom ett område som är nödvändigt för prövning av strålningens och cancerogena substansers tumörframkallande verkan. Än större betydelse synes det dock enligt

motionen vara att vi i vårt land kan bibehålla en biologisk-medicinsk sakkunskap inom strålskyddsområdet. Strålskyddsmyndigheten i Sverige saknar sådan expertis, och enheten för radiologisk onkologi synes i dag vara den enda institutionen i Norden som studerar strålningens cancerframkallande effekt i däggdjur. Enhetens sakkunskap har därför också i stor utsträckning tagits i anspråk internationellt.

Motionärerna finner det angeläget att åtgärder vidtas för att enhetens verksamhet skall kunna fortgå i nuvarande omfattning. Riksdagen bör därför ställa sådana resurser till förfogande för Stockholms universitet eller strålskyddsinstitutet som möjliggör detta. Inför budgetåret 1985/86 måste därför regeringen återkomma till riksdagen med ett nytt förslag till enhetens fortsatta finansiering.

Uppvaktningar, skrivelser m. m.

Till utskottet har inkommit skrivelser från bl. a. Stockholms universitet och Karolinska institutet angående värdet av den fortsatta verksamheten vid ifrågavarande forskningsenhet. Representanter för nämnda universitet och för statens strålskyddsinstitut har inför utskottet lämnat upplysningar angående den forskning som bedrivs vid enheten och om vissa organisatoriska och finansiella frågor, m. m. En skrivelse till chefen för jordbruksdepartementet från cancerkommittén har tillställts utskottet för kännedom.

Bakgrund

Statens strålskyddsinstitut är central förvaltningsmyndighet för ärenden om skydd mot joniserande och icke joniserande strålning. Enligt förordningen (1976:481) med instruktion för strålskyddsinstitutet åligger det institutet särskilt att skaffa sig noggrann kännedom om de risker som är förenade med strålning och med uppmärksamhet följa utvecklingen inom de biologiska strålningsverkningsområdena och strålningsfysikens områden. I fråga om forskning och utveckling föreskrivs bl. a. att institutet skall ha ett centralt samordnande ansvar för målinriktad strålskyddsforskning och bedriva målinriktat forsknings- och utvecklingsarbete inom strålskyddsområdet. Institutets verksamhet och strålskyddsforskning med anknytning till kärnkraftsproduktion m. m. finansieras huvudsakligen via anslag på jordbruksdepartementets huvudtitel.

Vid *försvarets forskningsanstalt* (FOA) har bedrivits radiobiologisk forskning sedan år 1953. Fram till slutet av 1970-talet bedrevs forskningen vid FOA:s radiobiologiska institution i Ursvik, Sundbyberg. Forskningen var inriktad på höga doser av joniserande strålning och akuta effekter. I samband med omlokaliseringen år 1979 av FOA till Umeå togs en ny radiobiologisk institution i bruk därstädes. Forskningen vid denna institution koncentreras på höga doser och akuta effekter. Vid omlokaliseringen kvarblev en

forskargrupp i Ursvik, som fortsätter arbetet med strålningens sena effekter, dvs. effekterna av låga doser. Till den 1 juli 1981 finansierades verksamheten vid denna enhet (enheten för radiologisk onkologi) med särskilda medel över försvarshuvudtiteln. En år 1979 tillsatt utredning om radiobiologisk forskning föreslog i särskild ordning att statens strålskyddsinstitut fr. o. m. den 1 juli 1981 skulle bli huvudman för enheten. Detta förslag liksom utredningens överväganden i övrigt har redovisats i betänkandet Ds U 1981:6 Radiobiologisk forskning.

I fråga om angelägenheten av den forskning som bedrivs vid enheten anförde utredningen bl. a. följande:

Strålningens effekter i biologiskt material är i vissa fall välkända, i andra är kunskapsbristen stor. Det sistnämnda gäller bl. a. strålningens sena effekter (cancereffekter). Trots ett omfattande forskningsarbete världen över går meningarna isär i fundamentala frågor som exempelvis rörande betydelsen av olika biologiska och andra faktorer för den sena strålskadans uppkomst och utveckling. Hit kan också räknas den s. k. lågdosproblematiken som är en sammanfattande benämning på flera olösta problem som rör sambandet mellan låg stråldos och biologisk effekt, ett svåråtkomligt område, vars bearbetning är beroende av den experimentella forskningens framsteg.

Genom sin inriktning på de sena effekterna fyller Ursviksenheten en viktig vetenskaplig uppgift. Det är den enda forskningsgruppen i landet och torde vara den enda i Norden som studerar hela utvecklingen från induktion till tumör i ett komplett biologiskt system, nämligen däggdjursorganismen.

Från vetenskaplig synpunkt är forskningen om de sena effekterna sålunda ett viktigt område som även fortsättningsvis bör stödjas. Det bör dock betonas att cancerinduktionens och cancerutvecklingens problem är en synnerligen komplicerad uppgift som sysselsätter många vetenskapliga discipliner världen över. Ursviksenhetens vetenskapliga värde ligger inte minst i den kompetenshållande funktionen särskilt för strålskyddet.

Sedan utredningens förslag framlagts träffades sedermera inom regeringskansliet vissa överenskommelser angående den fortsatta verksamheten under en treårsperiod fr. o. m. budgetåret 1981/82. Dessa innebar bl. a. att statens strålskyddsinstitut skulle erhålla det programmässiga ansvaret samt genom avgiftsmedel från kärnkraftsindustrin bidra till verksamhetens finansiering. I förordningen (1976:247) om vissa avgifter till statens strålskyddsinstitut har regeringen fastställt avgiftsbelopp för finansiering av strålskyddsforskning med anknytning till kärnkraftsproduktionen (förordningen ändrad senast 1983:726).

I enlighet med nyssnämnda överenskommelse lät strålskyddsinstitutet utvärdera verksamheten vid enheten för att få underlag till ett förslag om en mera långsiktig lösning av finansieringsfrågan. Utvärderingen genomfördes under år 1983 av en arbetsgrupp med internationella experter. Med utgångspunkt i arbetsgruppens rapport föreslog strålskyddsinstitutet i sin anslagsframställning för budgetåret 1984/85 att enheten fr. o. m. nämnda budgetår såväl program- som budgetmässigt överförs till Stockholms universitet. I enlighet med detta förslag har institutet inte räknat med några

kostnader för enheten under budgetåret 1984/85, vilket innebär en reduktion med 1,23 milj. kr. av de medel för strålskyddsforskning som tillförs av de företag som avgiftsbeläggs enligt nyssnämnda förordning.

Strålskyddsinstitutets förslag har anmälts i årets budgetproposition (prop. 1983/84:100 bil. 11 s. 122) under anslaget H 18 Strålskyddsforskning och ej föranlett någon erinran från regeringens sida. Jordbruksministern har i detta sammanhang anfört att han i enlighet med institutets förslag ämnar föreslå regeringen att justera de avgifter som tas ut av kärnkraftsproduktionen för ifrågavarande ändamål. Detta innebär enligt jordbruksministern att medel i fortsättningen inte beräknas under detta anslag för den enhet för radiologisk onkologi som finns vid Stockholms universitet.

Utskottet

Utskottet behandlar i detta betänkande en motion av Börje Stensson och Lars Ernestam (båda fp) om enheten för radiologisk onkologi vid Stockholms universitet. Motionen väcktes som följdmotion till proposition 1983/84:107 om forskning, vilken behandlas i utskottets betänkande 1983/84:30. Utskottet har ansett det lämpligt att behandla den nu aktuella motionen i särskild ordning.

I motionen framhålls sammanfattningsvis att verksamheten vid enheten i fråga är av stort värde för strålskyddsarbetet och den radiobiologiska forskningen samt utgör en viktig resurs både materiellt och kunskapsmässigt. I avvaktan på en permanent lösning av frågan om det programmässiga och finansiella ansvaret för enheten måste enligt motionen medel anvisas som säkrar en fortsatt verksamhet, i första hand för ytterligare ett budgetår.

Som närmare framgår av den föregående redogörelsen bildades enheten för radiologisk onkologi av en forskningsgrupp som bröts ut ur försvarets forskningsanstalts (FOA) dåvarande institution för radiobiologi i samband med att anstalten år 1979 omlokaliseras till Umeå. Frågan om det finansiella och programmässiga ansvaret för enheten har därefter diskuterats i olika sammanhang, utan att någon slutgiltig lösning kommit till stånd.

Syftet med den pågående forskningen vid enheten är att skapa säkrare underlag för radiologiska riskbedömningar för människan och att skapa och bibehålla vetenskaplig kompetens inom området.

Forskningen gäller strålframkallande tumörer och bygger bl. a. på de resultat som uppnåtts vid FOA. Det är däggdjursorganismens förmåga att i viss utsträckning motverka tumörbildningen som står i centrum för forskningen. Immunförsvaret och de endokrina systemen spelar här en väsentlig roll. Ålder och ärftlighet är andra faktorer som studeras. De påverkar i hög grad sambanden mellan stråldos och verkan.

Som ett nytt och kompletterande led i forskningen studeras fagocyternas roll. De utgörs av en grupp celler som rör sig fritt i lymfa och blod och som kan oskadliggöra främmande partiklar, särskilt bakterier. Fagocyterna anses

spela roll även i försvaret mot tumörbildning.

Enligt vad utskottet erfarit har enheten bl. a. utfört uppdragsforskning för Sveriges lantbruksuniversitet angående effekterna för lantbrukets djurhållning m. m. vid en eventuell reaktorolycka.

F. n. finansieras en viss del av verksamheten genom särskilda avgiftsmedel som tas ut av kärnkraftsindustrin enligt förordningen (1976:247) om vissa avgifter till statens strålskyddsinstitut. Enligt en anmälan i årets budgetproposition (prop. 1983/84:100 bil. 11 s. 122) under anslaget H 18 Strålskyddsforskning avser regeringen inte längre att beräkna medel under detta anslag för enhetens verksamhet. I enlighet med strålskyddsinstitutets anslagsframställning skulle ansvaret för verksamheten såväl program- som budgetmässigt överföras på Stockholms universitet fr. o. m. budgetåret 1984/85. Institutets förslag grundas på en utvärdering av verksamheten som utförts under år 1983 och som bl. a. utmynnar i olika förslag till förändringar av verksamheten. Stockholms universitet har dock intagit den ståndpunkten att man inte haft möjlighet att väga in de härav föranledda resursbehoven i sin anslagsframställning. Därmed skulle en del av verksamheten behöva läggas ned fr. o. m. den 1 juli 1984 om ifrågavarande medel (ca 1,2 milj. kr.) ej kan anskaffas på annat sätt.

Utskottet vill för sin del framhålla att riksdagens ansvarsområde i hithörande frågor i första hand bör omfatta mera övergripande bedömningar på det forskningspolitiska området. Någon närmare värdering av den i ärendet aktualiserade forskningens kvalitet eller angelägenhetsgraden av densamma varken bör eller kan göras inom ramen för utskottets beredning. Det förtjänar dock framhållas att de myndigheter och organisationer som varit i kontakt med utskottet har redovisat en i princip positiv inställning till enhetens verksamhet. Den radiobiologiska utredningens bedömning (se ovan s. 3) att forskningen om de sena effekterna är ett viktigt område som även fortsättningsvis bör stödjas synes inte vara föremål för delade meningar. Däremot har från strålskyddsinstitutets sida framförts vissa förslag om en utveckling eller omprövning av verksamheten. Utskottet har för sin del inte funnit anledning till erinran mot tanken att enheten, såsom strålskyddsinstitutet funnit lämpligt, inordnas under Stockholms universitet, bl. a. med hänsyn till att verksamheten främst kan karaktäriseras som grundforskning. Det är dock enligt utskottets mening viktigt att berörda huvudmän ges erforderligt rådrum att planera för den fortsatta verksamheten på något längre sikt och inte tvingas att nu kalkylera med en partiell nedläggning av verksamheten, vars konsekvenser för strålskyddsverksamheten m. m. ej f. n. synes kunna överblickas. Utskottet anser att strålskyddsinstitutet och universitetet tillsammans bör kunna finna möjligheter att finansiera verksamheten under ytterligare någon tid, förslagsvis ett budgetår, i avvaktan på resultatet av de fortsatta övervägandena. I fråga om finansieringen under en sådan övergångstid vill utskottet endast peka på möjligheten till fortsatt avgiftsfinansiering via kärnkraftsindustrin, vilket ej skulle utgöra någon

belastning för statskassan. Det kan i sammanhanget också nämnas att strålskyddsinstitutet, enligt uppgifter som lämnats inför utskottet, har vissa reservationsmedel tillgängliga under anslaget till strålskyddsforskning.

Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet ovan anfört med anledning av motion 2594.

Hemställan

Utskottet hemställer

att riksdagen med anledning av motion 1983/84:2594 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Stockholm den 3 maj 1984

På jordbruksutskottets vägnar

EINAR LARSSON

Närvarande: Einar Larsson (c), Håkan Strömberg (s), Arne Andersson i Ljung (m), Ove Karlsson (s), Hans Wachtmeister (m), Gunnar Olsson (s), Sven Eric Lorentzon (m), Åke Selberg (s), Jan-Eric Virgin (m), Lennart Brunander (c), Wivi-Anne Radesjö (s), Marita Bengtsson (s), Lars Ernestam (fp) och Paul Lestander (vpk).